

PEDAGOGIK KUZATUV VA TAHLIL USULLARI

Shokirova Muattar Shuxratovna

Shomatova Zamira Said Qizi

Termiz davlat pedagogika institute talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogik tadqiqot jarayonida qo'llaniladigan asosiy metodlardan biri — kuzatuv va uning tahlil usullari nazariy jihatdan yoritilgan. Pedagogik kuzatuvning maqsadi, turlari, bosqichlari va afzalliklari tahlil qilinib, uni samarali amalga oshirish uchun zarur shart-sharoitlar ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, o'quv jarayonini o'rganishda kuzatuv usullarining ilmiy tadqiqotdagi o'rni, natijalarni tahlil qilish mexanizmlari ham ochib berilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik kuzatuv, tahlil usuli, pedagogik jarayon, tajriba, ilmiy tadqiqot, metod, natija, refleksiya, kuzatuvchi, diagnostika.

Pedagogika fani o'z mohiyatiga ko'ra inson faoliyatini, xatti-harakatini va shaxsning rivojlanishini o'rganadi. Shu boisdan pedagogik tadqiqotlarda inson omilini chuqur tahlil etish muhim ahamiyatga ega. Bunday tahlilning eng samarali vositalaridan biri pedagogik kuzatuv hisoblanadi.

Kuzatuv — bu pedagogik voqelikni tabiiy holatda, o'zgartirilmagan sharoitda o'rganish usuli bo'lib, tadqiqotchiga o'quvchi, o'qituvchi yoki guruh faoliyatining real manzarasini ko'rish imkonini beradi.

Kuzatuv orqali olinadigan ma'lumotlar ta'lim-tarbiya jarayonidagi ijobiy va salbiy holatlarni aniqlash, ularni tahlil qilish va takomillashtirishga xizmat qiladi.

Asosiy qism

1. Pedagogik kuzatuvning mohiyati

Pedagogik kuzatuv — bu pedagogik jarayonni bevosita kuzatish, tahlil qilish va baholash orqali ilmiy ma'lumot olish usulidir. U nafaqat o'qituvchi faoliyatini, balki o'quvchilarning dars jarayonidagi xulqi, muloqoti, o'zaro munosabati, emotsional holatini ham o'rganadi.

Pedagogik kuzatuvning asosiy maqsadi — ta'lim va tarbiya jarayonining real holatini aniqlash, tahlil qilish va takomillashtirishga ilmiy asos yaratishdir.

2. Pedagogik kuzatuvning turlari

Pedagogik kuzatuvni bir nechta belgilar asosida tasniflash mumkin:

a) Maqsadiga ko'ra:

- Umumiy kuzatuv — butun ta'lim jarayonini o'rganish;

- Maxsus kuzatuv — alohida hodisa yoki faoliyat (masalan, darsda o‘quvchi faoliyatini)ni tahlil etish.
- b) O‘tkazilish sharoitiga ko‘ra:
 - Tabiiy kuzatuv — o‘quvchilar tabiiy muhitda bo‘lgan holatda amalga oshiriladi;
 - Sun‘iy kuzatuv — tadqiqotchi tomonidan yaratilgan maxsus vaziyatda o‘tkaziladi.
- c) Qatnashuv darajasiga ko‘ra:
 - Bevosita (ochiq) kuzatuv — tadqiqotchi o‘quv jarayonida ishtirok etib, holatni bevosita kuzatadi;
 - Bilvosita (yashirin) kuzatuv — kuzatuvchi o‘zini ochiq qilmaydi, o‘quvchilar tabiiy xulq-atvorda bo‘ladi.
- d) Vaqt davomiyligiga ko‘ra:
 - Qisqa muddatli kuzatuv — bir dars yoki tadbir davomida olib boriladi;
 - Uzoq muddatli kuzatuv — butun o‘quv yili yoki semestr davomida amalga oshiriladi.

3. Pedagogik kuzatuvning bosqichlari

Kuzatuv metodini to‘g‘ri tashkil etish uchun uni quyidagi bosqichlarda o‘tkazish tavsiya etiladi:

1. Tayyorlov bosqichi – maqsad, ob‘ekt, kuzatuv mezonlari aniqlanadi, maxsus kuzatuv varaqalari tuziladi.
2. Amalga oshirish bosqichi – pedagogik jarayonni tizimli ravishda kuzatish, faktlarni yozib borish.
3. Tahlil bosqichi – yig‘ilgan ma‘lumotlarni guruhlash, umumlashtirish, tahlil qilish va xulosa chiqarish.
4. Refleksiya bosqichi – kuzatuvchi o‘z faoliyatini baholaydi, xatolarni aniqlaydi va keyingi ishlar uchun tavsiyalar ishlab chiqadi.

Bu bosqichlar bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, ilmiy tadqiqotning ishonchliligi aynan shu ketma-ketlikni saqlashga bog‘liq.

4. Pedagogik tahlilning mazmuni va ahamiyati

Pedagogik tahlil — bu ta‘lim jarayonida olingan kuzatuv natijalarini ilmiy asosda o‘rganish, solishtirish, umumlashtirish va baholash jarayonidir.

Tahlilning asosiy vazifalari:

- o‘qituvchining faoliyatini baholash;
- o‘quvchilarning bilim va faollik darajasini aniqlash;
- dars samaradorligini o‘lchash;
- o‘quv-tarbiyaviy jarayonni takomillashtirish yo‘nalishlarini belgilash.

Tahlil natijalari pedagogik qarorlar qabul qilish, metodik tavsiyalar ishlab chiqish, tajribalarni ommalashtirishda muhim ahamiyatga ega.

5. Kuzatuv natijalarini tahlil qilish usullari

Pedagogik kuzatuvdan olingan ma'lumotlarni tahlil qilishda quyidagi usullardan foydalaniladi:

- Solishtirma tahlil – bir nechta hodisa yoki shaxs faoliyatini solishtirish orqali xulosa chiqarish;
- Dinamik tahlil – jarayonni vaqt o'tishi bilan o'zgarish dinamikasida o'rganish;
- Statistik tahlil – sonli ko'rsatkichlar asosida natijalarni aniqlash (jadval, diagramma, grafik);
- Sifat tahlili – kuzatuvchi tomonidan sub'ektiv baholash asosida tahlil qilish;
- Diagnostik tahlil – o'quvchilarning rivojlanish darajasini aniqlash maqsadida test, so'rovnomalar, intervyu bilan birgalikda olib boriladi.

Bu usullarni kompleks qo'llash natijalar ishonchliligini oshiradi va ilmiy xulosalarning haqqoniyligini ta'minlaydi.

6. Pedagogik kuzatuvda axloqiy tamoyillar

Kuzatuvchi o'z faoliyatida quyidagi pedagogik etika qoidalariga rioya etishi zarur:

- o'quvchi sha'nini himoya qilish;
- kuzatuvni tabiiy muhitda, bosimsiz amalga oshirish;
- maxfiylikni saqlash;
- natijalarni xolislik bilan tahlil qilish;
- insonparvarlik tamoyillariga tayanish.

Bu qoidalar kuzatuvchi va o'quvchi o'rtasida ishonch muhitini shakllantiradi hamda tadqiqot natijalarining obyektivligini ta'minlaydi.

Pedagogik kuzatuv va tahlil usullari ta'lim-tarbiya jarayonini ilmiy asosda o'rganish va takomillashtirishda muhim metod hisoblanadi. U o'qituvchi faoliyatining samaradorligini, o'quvchilarning faolligi va o'zlashtirish darajasini aniqlash imkonini beradi.

Kuzatuv asosida olingan natijalar tahlili esa pedagogik jarayonni yanada mukammallashtirish, ilg'or tajribalarni umumlashtirish va yangi metodlarni yaratish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Demak, pedagogik kuzatuv — bu o'qituvchi va tadqiqotchining eng muhim ilmiy qurolidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ziyomuhamedov B., To‘raqulov U. Pedagogik tadqiqot metodlari. – Toshkent: Fan, 2021.
2. To‘raeva S. Pedagogik kuzatuv va tahlil asoslari. – Toshkent, 2020.
3. Hasanboyeva O. Pedagogik mahorat va tadqiqot metodikasi. – Toshkent: TDPU, 2022.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5847-sonli Farmoni. “Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”. Toshkent, 2019.
5. Kattabekov M. Tadqiqotchi pedagogning metodologik madaniyati. – Pedagogika jurnali, 2023.